

Алла Уніят

Оцінка стану зовнішньої заборгованості у світовій валютно-фінансовій системі

Анотація

На основі статистичних даних проаналізовано стан ринку міжнародних запозичень і виокремлено існуючі тенденції.

On the basis of statistical information it is analyzed the condition of the market of international borrowings and discovered existent tendencies.

Проблема зовнішньої заборгованості у сучасних умовах – це явище глобального характеру, котре об'єднує країни світу і разом з тим розмиває межі між країнами-боржниками і країнами-кредиторами, оскільки як перші так і другі залучені у цей процес досить часто виступають у різних «ролях». Тому в умовах розвитку глобальної фінансової системи і відповідного зростання обсягів зовнішніх запозичень і зростання так званої «схильності до відмови у платежах по зовнішніх позиках» обумовлюється висока актуальність означеної проблеми і підводить до необхідності її аналізу як з огляду її історичного розвитку так і її динаміки. Вагомим елементом дослідження має стати аналіз особливостей надмірного накопичення боргів країнами, дослідження впливу міжнародних фінансових установ на цей процес, а також дослідження впливу фактору ризику міжнародного кредитування в умовах світової проблеми заборгованості.

Означена проблема перебуває у центрі дослідження багатьох економічних шкіл, зокрема: класичної економічної школи, наукових шкіл кейнсіанства, монетаризму та неокласичного синтезу. Її дослідженнями займались: А. Сміт, Ж.Б. Сей, К. Маркс, Дж.Кейнс, Дж.Стігліц, Р.Харрод, Е.Домар, А.Оукен, У.Хеллер, Дж. Р. Хікс, С. Харріс, А.Лернер, Ф.Масгрейв, Г. Моультон, М.Фрідмен, Дж.Б'юкенен, П. Самуельсон, П. Кругман, М. Обстфельд та багато інших у межах світової економічної науки. Серед

вітчизняних вчених, що досліджували це явище варто відмітити: С.Буковинського, Т.Вахненко, Г.ВербицькуЮ В.Козюка, Н. Кравчук, О. Рожко, С. Юрія, Н. Рязанову, О. Горобця, С. Марченка та ін.

Як відмічається у підручнику «Міжнародна економіка» Ю.Г. Козака, Д.Г. Лук'яненка, Ю.В. Макогона, що практика міжнародного кредитування з усією очевидністю свідчить, наскільки реальний розвиток міжнародного кредиту не узгоджується з такими умовами нормальної роботи кредитної системи, як стабільність та своєчасна виплата боргів [4], що підтверджує тезу про те що в умовах кризи заборгованості зростає схильність до відмови у платежах, що у свою чергу формує базис проблеми.

Важливо відзначити, що на думку більшості вчених Дж. Бьюкенен, Е. Меаде , Р. Масгрейв, Ф. Модільяні зовнішній борг є тягарем для суспільства, так як тягар державних видатків покладається на майбутні покоління, які вимушені платити податки для обслуговування боргу. Як відмічає Г. Вербицька, «ці податки - не прості переноси доходу, а тягар на суспільство, оскільки за відсутності видатків, що фінансуються запозиченнями, ці податки не накладалися б, тоді як інвестори в облігації одержували б такий же дохід від прибутковості фізичних активів, в які їх заощадження були інвестовані» [3].

Варто відзначити, що зовнішня заборгованість країн світу у останні десятиліття значно зросла, обумовивши виникнення описаного вище явища проблеми зовнішньої заборгованості, зокрема, особливо гостро таке зростання відбувається у країнах, що розвиваються, де зовнішня заборгованість за останні три десятиріччя значно зросла і перевищує третину валового внутрішнього продукту (ВВП), що виробляється у всіх цих країнах, і майже у півтора рази переважає їх доходи від експорту [3]. Як наслідок, у 1990-ті роки склалася парадоксальна ситуація, а саме: для обслуговування зовнішнього боргу ці країни, змушені вдаватися до все нових і нових запозичень, не з метою розвитку, а на повернення раніше отриманих кредитів – що можна вважати одним із проявів кризи заборгованості.

В особливо важку ситуацію потрапили країни Латинської Америки. Найбільшими боржниками є Бразилія, Мексика і Аргентина, значні суми боргу числяться також за Чилі та Колумбією (Таб. 1).

Таблиця 1

Стан зовнішньої заборгованості у окремих країнах Латинської Америки

Країни	Зовнішній борг на кінець року, млн. дол. США			
	2006	2007	2008	2009
Аргентина	108763	123989	124362	117808
Бразилія	199372	240495	262910	277565
Колумбія	40154	44553	46374	53775
Чилі	49497	55773	64318	74041

За даними: [7]

Ненабагато кращий стан справ і у інших боржників з числа країн, що розвиваються, перш за все африканських. Хоча сума цих боргів є значно нижчою, можливості їх повернення є набагато обмеженішими і тому навіть незначний борг для них є непосильним.

Серйозні труднощі у сфері зовнішньої заборгованості відчуває і ряд азіатських країн - Південна Корея, Філіппіни, Індонезія, Туреччина, Пакистан та інші (Таб.2)

Таблиця 2

Стан зовнішньої заборгованості у окремих країнах Азії

Країни	Зовнішній борг на кінець року, млн. дол. США			
	2006	2007	2008	2009
Південна Корея	260061	382152	377944	401922
Індонезія	132629	141171	155067	172871
Туреччина	207593	249385	277669	271140
Гонконг (Китай)	516382	711057	663373	672976
Індія	160242	206005	229799	251871

За даними: [7]

Складна ситуація і у країнах з перехідною економікою (відображено у таблиці 3), оскільки період ринкової трансформації вимагає залучення

додаткових фінансових ресурсів, а внутрішні можливості ринку фінансових ресурсів є досить обмеженими.

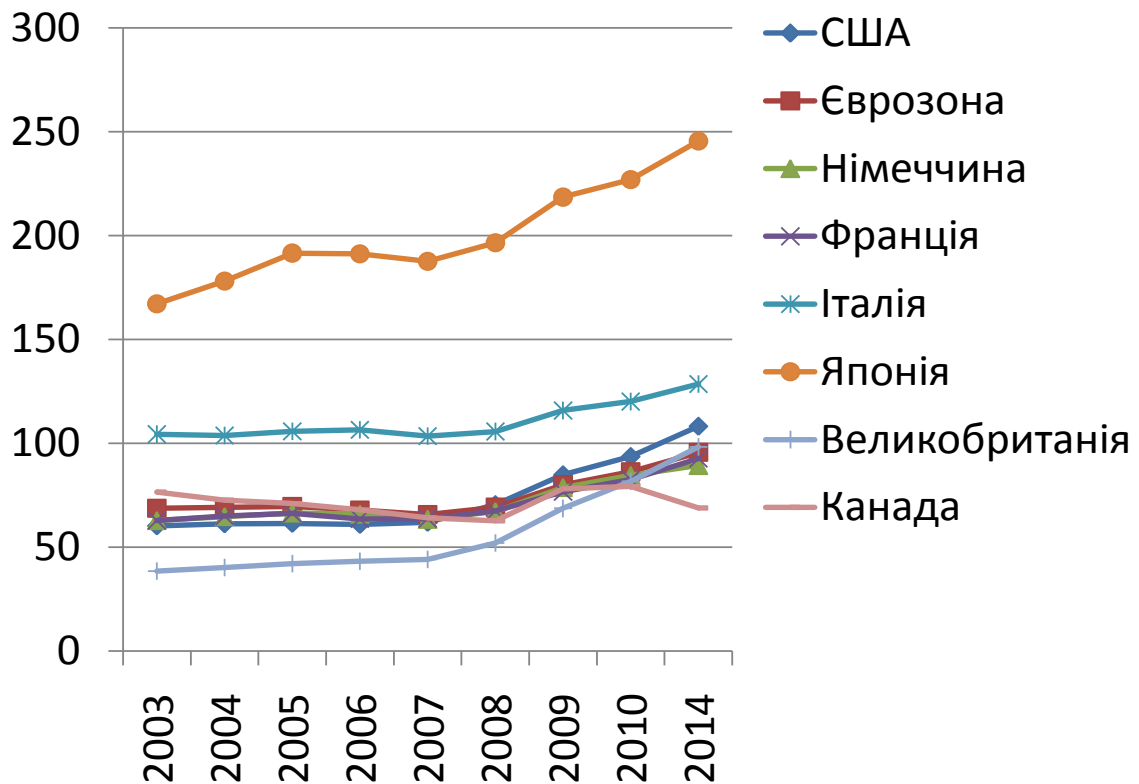
Таблиця 3

Стан зовнішньої заборгованості у окремих країнах з перехідною економікою

Країни	Зовнішній борг на кінець року, млн. дол. США			
	2006	2007	2008	2009
Білорусь	6741	12494	15154	22030
Вірменія	2010	2909	3194	5024
Грузія	-	5343	7734	8632
Україна	54512	79955	101659	103973
Угорщина	125035	169352	218947	225563
Польща	169636	234052	243477	279528
Росія	313176	463915	479428	471618
Молдова	2531	3358	4106	4369
Чехія	57180	76043	83088	86549
Хорватія	38533	48929	55985	64714

За даними: [7]

Вагомо відзначити, що країни з розвинутою ринковою економікою також мають зовнішні борги (а деякі й досить значні), що ілюструє рисунок 1, проте у зв'язку з їх відносною економічною стабільністю зовнішня заборгованість не набула тієї гостроти, котра притаманна країнам, що розвиваються, та державам з перехідною економікою, оскільки, як відмічає Г. Вербицька, державний борг, якщо він за своїми розмірами не виходить за прийняті параметри макроекономіки, не є чимось загрозливим [3].

Р

Рис.1 Відношення сукупного боргу розвинутих країн до ВВП (у %)

За даними: [7]

Однак ситуація у якій опинились решта країн, з якими вони пов'язані кредитними взаєминами, породжує реальну загрозу і кредиторам, оскільки може викликати ланцюгову реакцію банкрутств, і призвести до краху світової фінансово-кредитної системи.

Зокрема стан зовнішньої заборгованості наприкінці докризового періоду у 2000-их роках у світовій економіці ілюструє таблиця 4.

Таблиця 4

Стан зовнішньої заборгованості у світовій економіці на початок 2005 року

Регіональні групи	Обсяг зовнішнього боргу	
	млрд. дол. США	%до ВВП
Всього	3035,2	35,7
1	2	3
1	2	3
Африка	293,2	42,8
Країни Південно-Східної Європи	544,3	53,4
СНД	279,7	36,9

Країни Азії, що розвиваються	746	23,3
Близький Схід	340,8	41,2
Західна півкуля	831,3	41,4

За даними: [7]

Ці дані підтверджують, що до середини 2000-их років країни світу нагромадили значний об'єм запозичень, що складають 35,7% від світового ВВП, що можна вважати досить значним показником, оскільки ілюструє критичний рівень навантаження зовнішньої заборгованості на економічну систему світу, що емпірично підтверджує факт існування проблеми зовнішньої заборгованості у межах світової економіки. Варто також відзначити, що така ситуація стосується зокрема усі вказані вище регіони світу.

Розподіл заборгованості по регіонах світу відображено на рисунку 2., котрий, зокрема, демонструє той факт що зовнішня заборгованість розподіляється переважно рівномірно за регіонами світу, однак найбільший об'єм запозичень припадає на країни Південно-Східної Європи, країни Азії, що розвиваються, а також країни Західної півкулі. Такий стан справ ілюструє феномен, згідно якого країни які найбільше потерпають від нестачі фінансових ресурсів, будь це найменш розвинуті країни, чи країни пострадянського простору, у світовій фінансовій системі недоотримують необхідні їм фінансові ресурси через існування різного роду негативних внутрішніх ефектів, котрі дестимулюють залучення капіталів до них.

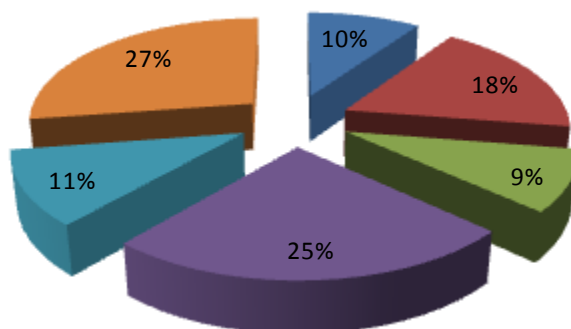
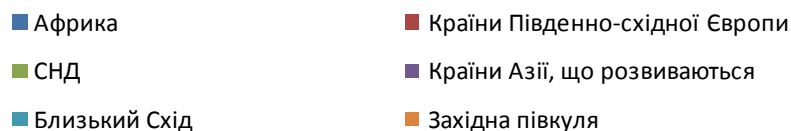

Рис. 2 - Обсяг зовнішньої заборгованості у % до загальної суми

За даними: [7]

Формування значних портфельів зовнішньої заборгованості обумовлює необхідність їх поточного і стратегічного обслуговування, (що відображається у таблиці 5) яке відповідає частині національного доходу, котрий країна змушена вивільняти задля обслуговування своїх запозичень.

Таблиця 5

Стан обслуговування зовнішнього боргу по регіонах світу на початок 2005 р.

Регіональні групи	Обслуговування зовнішнього боргу		
	млрд. дол. США	заборгованість / погашення, %	% до ВВП
Всього	443,3	14,6	5,2
Африка	29,4	10,02	0,3
Крайни Південно-Східної Європи	102,4	18,8	1,2
СНД	23	8,2	0,3
Крайни Азії, що розвиваються	98,6	13,2	1,2
Близький Схід	34,2	10,03	0,4
Західна півкуля	155,6	18,7	1,8

За даними: [7]

Таким чином, значні обсяги зовнішнього боргу країн, а також зростання витрат по його обслуговуванню посилюють як актуальність самої проблеми зовнішніх запозичень, так і пошук шляхів вдосконалення його управління.

Оцінюючи вплив світової економічної кризи варто відзначити:

- В умовах кризи існує тенденція до погіршення стану платоспроможності окремих країн (особливо ті, на які більше вплинула криза), цілком реальним у цій групі країн є загострення проблеми розрахунку за кредитами, особливо якщо брати до уваги визначальний вплив розвитку експорту, умови якого безсумнівно погіршаться і відповідно знизяться надходження від нього, а також загальне ослаблення національних економік.

- Загальне посилення впливу зовнішньої заборгованості як дестабілізуючого чинника на національні економіки в умовах глобальних економічних потрясінь.

- Окреслюється тенденція до проїдання запозичень, тобто має місце зміна парадигми зовнішньої заборгованості, коли вона перестає бути джерелом економічного зростання, перетворюється на засіб поточного обслуговування стану економіки, що веде до надмірного росту боргового навантаження.

- Країнам, що розвиваються у своїй більшості притаманна тенденція до згортання витрат державного бюджету під впливом надмірного зростання боргового навантаження, що проявляється у відволіканні фінансових ресурсів від потреб соціально-економічного розвитку, у згортанні капіталовкладень і як наслідок до уповільнення процесів відтворення задля забезпечення поточного обслуговування зовнішньої заборгованості. Таким чином зовнішній борг у цих країнах уповільнює їх розвиток, а не сприяє йому.

- Прослідковується тенденція до випереджаючого зростання обсягів боргу над рівнем економічного зростання у країнах з високим борговим навантаженням, (на основі 2007 World Development Indicators. World Bank., p.250-252; 2008 World Development Indicators. World Bank., p.344-346; 2009 World Development Indicators. World Bank., p.356-358; 2010 World Development Indicators. World Bank., p.386-388) зокрема аналізуючи темпи приросту ВВП окремих країн, а також темпи зростання їх зовнішнього боргу визначили, що така ситуація мала місце у Бразилії у 2007 р., коли темпи приросту ВВП і зовнішнього боргу були майже однакові, а саме Δ ВВП – 23%, а приріст зовнішнього боргу – 22,3%; така ж ситуація у Мексиці у 2008 р., де Δ ВВП –

6,4%, а приріст зовнішнього боргу – 14,5%, у Польщі протягом 2006-2007 рр., де відповідним приростам, що становили 11,7% та 24,6%, відповідали такі прирости зовнішнього боргу – 27,3% та 55,3%, схожа ситуація в Україні у 2006-2007 роках, де ΔВВП у 2006 – 28,5%, а у 2007 – 32,6%, тоді як відповідні прирости зовнішнього боргу склали - 47,0% та 47,5%.

Таким чином функціональне призначення зовнішнього боргу полягає у макрофінансовій стабілізації, прискоренні економічних реформ та підвищенні рівня фінансової безпеки. Однак з огляду на висвітлені тенденції в умовах боргової кризи зовнішній борг набуває характеру дестабілізуючого чинника, вплив якого на національну економіку з часом буде лише зростати.

Література:

1. Вахненко Т. Концептуальні засади управління зовнішнім національним боргом України.//Економіка України. - 2007. - №1 .- С. 14-24.
2. Вахненко Т. Державний борг України: поточний стан і ризики.// Економіка України. -2008.- №7.– С. 37-46
3. Вербицька Г. Проблеми міжнародної заборгованості на глобальних фінансових ринках.// Вісник Тернопільського національного економічного університету. -2008. -липень-вересень (№3). –С. 77-84.
4. Міжнародна економіка: підручник для студентів вищ., навч., закл. / Козак Ю.Г., Лук'яненко Д.Г., Макогон Ю.В., За ред. Ю.Г. Козака, Д.Г. Лук'яненка, Ю.В. Макогон. [3-тє вид.] – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 560 с.
5. Юрій С., Управління зростанням на основі боргу і Україна//Журнал європейської економіки. -2007. -березень (№1). –С.6-27
6. Козюк В. В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України : Монографія / В. В. Козюк. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 238с.
7. World Economic Outlook. September 2005,2006, 2007, 2008, 2009. IMF. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org>